

De socialistische levensbeschouwing behoort volgens Marx tot een „hogere orde“; haar stellingen richten, aldus zijn betoog, al wat het burgerlijk denken in gebondenheid aan de stoffelijke omstandigheden en door het klassenbelang gedreven, voortgebracht heeft. Zij zal, verzekeren haar aanhangers, deze „knechtengestalten“ overwinnen, en, wijl zij „zuivere waarheid“ is, aan de menscheid vrede en geluk schenken.

Het Marxisme toont duidelijk dat een utilitaristische waarheidsopvatting met menscheit vergoeding samengaat. Deze leer, welke zich als de uitdrukking van den wil der arbeidersmassa aandient, en zich de verdedigster van de belangen dezer „klasse“ noemt, verklaart het „proletariaat“ heilig, niet bevestigd door de zonden der „kapitalistische samenleving“, en meent nu dat zij daarom algemeen-geldend is.

Zoo tracht de mensch immer de vernedering, welke hij de waarheid laat ondergaan, wanneer hij haar aan een bepaalde groep bindt, weer weg te nemen, door die groep „bovenmenselijke“ eigenschappen toe te kennen. In werkelijkheid echter wordt de waarheid door deze hernieuwde loochening van haar Oorsprong, nog meer geweld aangedaan.

De nationaal socialist, die alleen datgene recht noemt, wat voor het ras „nuttig“ is, plaatst zijn volk hooger dan alle andere volken, en verheft zich op zijn „goddelijke afkomst“.

De marxist, die de „proletarische leer“, welke hem triomf en macht belooft, als het edelste goed prijst, want zich den verlosser der wereld en den drager der absolute waarheid. Een grof machtsmisbruik, een wrede terreur is van deze zelfvergoding het vreeselijke gevolg; de idolenvereerder kent geen barmhartigheid.

Ook Berdjajew heeft een tijdlang gedacht, dat de arbeidersmassa een „bizondere structuur“ bezit, welke „voor de openbaring der waarheid“ gunstig is. Zelfs na zijn breuk met Marx behield hij de overtuiging, dat deze „klasse“, door „iedereen uitgebuit en zelf van den wil tot uitbuiting vrij“, een bevoorrechte positie op geestelijk terrein inneemt. In het „proletarische bewustzijn“, zou, zooals hij het uitdrukt, „het reële, psychologische bewustzijn met het transcendentale“ samenvallen; zou de „absolute waarheid van het transcendentale bewustzijn zich voor het individuele openen“. Bij de arbeiders zouden de „sociaal-psychologische voorwaarden“ aanwezig zijn, „onder welke de kennis der transcendentale waarheid verworven“ en „de strijd om het transcendentale goed“ tot een goed einde gebracht kan worden.

„De levenservaringen“, zoo heet het dan verder, „hebben mijn verwachtingen weerlegd“. Berdjajew kwam eindelijk tot het inzicht, dat de voorwaarden voor de kennis der waarheid, niet aan een bepaalde klasse gebonden zijn, en ook dat de sociale positie der arbeiders hen „geen deugd garandeert“, dat „een klasse als zodanig naar zijn wezen niet goed is“. De arbeidersmassa, zegt hij, bestaat uit menschen, die precies zijn als alle andere menschen. „Men vindt in haar midden goeden en slechten, wijzen en dommen, goedaardigen en kwaden, edelen en laagstaanden — menschen met alle deugden en zonden, hartstochten en zwakheden“.

Dat heeft Marx altijd fel bestreden. De profeet van het moderne socialisme verheerlijkte het „proletariaat“ als een „Messiaansche klasse“, welke de roeping en het vermogen had om „den duizendjarigen toestand van zonde, waarin de samenleving verkeerde, te overwinnen en het rijk van gerechtigheid op aarde te stichten“.

Aan dit proletariaat zou dan de absolute waarheid ten deel gevallen zijn, „wijl het boven goed en kwaad, juist en onjuist verheven is“. En „simpel omdat Marx... zijn eigen bewustzijn met dat van het messiaansche proletariaat geïdentificeerd heeft“, verloor hij zijn „theorie van den klassenstrijd, en de zoogenaamde materialistische opvatting der geschiedenis tot een absolute waarheid“.

Nog steeds gaan de verdedigers der revolutie met die menscheitverheerlijking voort. De tegenwoordige menscheit beleeft de smartelijke gevolgen van hun heilloos werk. Het maakt in het geheel geen verschil of hun afgod de klasse of het ras is: wanneer de mensch het recht opeischt om zelf te bepalen wat waarheid is, begaat hij het grootste onrecht, en treedt hij meedoogenloos op tegen allen, die hem niet willen dienen.

Berdjajew heeft ingezien, dat die menscheitvergoeding de menschen in het verderf stort. Zijn bekentenis, dat de zonde in alle „klassen“ heerscht, staat lijnrecht tegenover het marxistische geloof in de wereldverlossende macht en taak van het proletariaat.

Dit oordeel verkreeg hij echter pas na een lange, moeilijke worsteling. De Russische wijsgeer zoekt

zijn wijsheid niet bij de Schrift, die de levenswaarheid, welke hij nu belijdt, op iedere bladzijde leert. Wie niet luistert naar het Woord, dat de zondige natuur van den mensch ontleedt, opdat deze de uitgestrekte reddende hand van Christus zal zoeken en grijpen, wacht een leven vol smartelijke teleurstellingen, waarin „alle verwachtingen“ weerlegd worden.

Berdjajew verwerpt de marxistische leer, en erkent nu dat haar „waarheidsbepaling“ een vertreding van Gods geboden beteekent. Een verbinding tusschen het Christelijk geloof en de „proletarische waarheid“ zoekt hij dus niet meer.

Den volgenden keer hopen wij den weg te beschrijven, welken deze denker thans inslaat.

A.

B. t. B.

Groote Tudor-Figuren

(Schetsen uit den tijd der Reformatie in Engeland en Schotland)

XI.)

Reformatie, Contra-Reformatie en..... Kaapvaart.

In de tweede helft der zestiende eeuw begint de Contra-Reformatie.

De Roomsche Kerk trachtte zich te herstellen van den schok en de verwarring, in haar gederen veroorzaakt door den eersten, onstuimigen aanloop der Reformatie, waaraan wereldlijke vorsten en grootten, met een begeerig oog op de macht en de rijke bezittingen der Kerk, of soms ook uit nobeler, godsdienstige motieven, veelvuldig steun hadden verleend.

Het Concilie van Trent versterkte de positie der Roomsche Kerk naar binnen en naar buiten; van de door zeer velen, Roomschen en Protestanten, gehoopte hereeniging der godsdienstige gescheidenen was, vooral door de houding der Pauselijke Curie, niets gekomen, de toestand had zich verduidelijkt, de grenzen waren scherp getrokken, en de Roomsche Kerk kon zich niet alleen bezinnen op een welbewuste verdediging van haar positie, maar ook op een tegenaanval om het verloren terrein te herwinnen.

Het leger voor dien tegenaanval was reeds daar. In de laatste zittingen van het Concilie van Trent waren reeds vertegenwoordigers er van verschenen: de Jezuiten-orde, gesticht door den Spanjaard Ignatius de Loyola, had in Trento de Pauselijke doelstellingen helpen realiseeren, en vormde het leger, dat thans, in blinde gehoorzaamheid aan de superieuren, overal zou trachten de Reformatie terug te dringen; de Contra-Reformatie was begonnen.

Roomsche vorsten moesten daarbij de helpende hand bieden. De, lichamelijk en geestelijk zwakke, laatste leden van het oude Fransche koningshuis der Valois, waren als riet, dat door den wind heen en weder bewogen werd: Roomsche van geloof, maar anti-Habsburgsch in de politiek, onzedelijk, uitgemaakt, met een verontrust geweten en een trouwelooze, hen beheerschende Italiaansche moeder, een Medicis van Florence, giftmenggende parvenue onder de vorsten van Europa, lieten Frans II, Karel IX en Hendrik III zich meer leven, ook politiek, dan dat ze hun lot in hun eigen handen namen, en het waren de trotsche Guises, wier nicht, Maria Stuart van Schotland, de gemalin, weldra de weduwe van Frans II, voor den Roomschen aanval een der belangrijke stukken op het schaakbord was, die in Frankrijk den strijd leidden tegen de „ketterische“ Hugonoten onder De Coligny, straks onder Hendrik van Navarre. De Guises gaan ten onder, doch als Hendrik van Navarre Parijs „wel een mis waard“ vindt, is de worsteling in Frankrijk toch in beginsel door Rome gewonnen: deze Hendrik van Navarre, met wien als Hendrik IV het huis Bourbon den Franschen troon beklimt, is nog ridderlijk genoeg om zijn vroegere geloofsgenooten het Edict van Nantes toe te staan, maar hun kracht is door zijn afval gebroken, en zijn kleinzoon, Lodewijk XIV, heft straks het Edict op en roeit het Protestantisme in Frankrijk vrijwel uit.

Ook in de landen der Oostenrijksche Habsburgers, met name in Oostenrijk en Zuid-Duitschland, wordt het Protestantisme — hier het Lutheranisme — teruggedrongen.

De Spaansche Habsburger, Filips II, had in eigen land geen last: daar had het absolutistische koningschap, met het vreeselijke werktuig der Inquisitie, de Hervorming in de kiem gesmoord.

Maar in zijn Nederlandsche gewesten was het anders: daar had zijn vader, Karel V, tevergeefs getracht het absolutisme te vestigen, en daar stuitte hij, Filips, op het Calvinisme, de eenige richting onder de Protestanten, die een ineenluitende wereldbeschouwing tegenover de Roomsche konstellen: die van de Souvereiniteit Gods en van de souvereiniteit in eigen kring, van de rechten,

maar ook de plichten van den vorst, van de plichten, maar ook de rechten van het volk; van de democratie — in den goeden zin van dit thans zooveel misbruikte woord — tegenover het absolutisme in kerk en staat.

En dan lag daar tegenover zijn rijke, maar opstandige, Nederlandsche bezittingen het groote eiland waar heerschte de ketterische koningin, die zijn aangeboden hand had versmaad; die geen Roomsche vorst eigenlijk als de wettige koningin van Engeland kon erkennen, zonder den Paus in het aangezicht te slaan; die zelf maar een lauwe Protestante was, doch op de Protestanten moest steunen en hen wederkeerig moest sterken in den strijd tegen Rome terwille van haar troon, die rustte op de liefde van de fel anti-Roomsche meerderheid van haar volk; en met wie toch noch de Roomsche Valois, noch hijzelf eigenlijk dorsten te breken, uit vrees haar te drijven in de armen van den tegenstander: het was de rivaliteit tusschen de huizen van Habsburg en Valois, die menschelijkerwijs gesproken het Protestantisme in de Nederlanden en in Engeland heeft gered en voor de vestiging in Amerika bewaard. We weten, hoe Willem van Oranje's politiek zich daarnaar richtte. En ook Elizabeth heeft er van geprofitteerd.

Zoo kon zij, met haar uiterst handige politiek van geven en nemen, de Valois en de Guises verzwakken door de Hugonoten spaarzaamelijk te steunen; zoo kon ze Filips in toom houden door de — eigenlijk door haar veraschuwde — Calvinistische strijders in de Nederlanden te begunstigen, zij het meer negatief dan positief: meer door oogluikend toe te laten dat haar avontuurlijke onderdanen op eigen risico — soms ook met haar geheimen steun — de Spanjaarden in de Nederlanden en in de Indiën bestookten, dan door het zenden van directe hulp. Toen ze eindelijk, — in de zending van Leicester — tot het laatste besloot, was het, omdat de tegenstelling zich zoo ging toespitsen, dat een openlijke breuk toch niet meer te vermijden was; die dan ook snel volgde toen.

Maar reeds vóór dien tijd, vóór de Armada dus, was Elizabeth alzo reeds een belangrijke factor in den strijd tusschen Reformatie en Contra-Reformatie; werd zelfs hoe langer hoe meer beschouwd als de leidster van het Protestantisme in zijn worsteling tegen Rome.

De groote Paladijn van Rome was Filips II. En de hartader van zijn macht werd bedreigd door de koene zeevaarders van het eilandrijk, die hem troffen in zijn Amerikaansche bezittingen, en de onontbeerlijke schatten, die hem vandaar werden toegevoerd op rijkbeladen vloeten — de „zilverbloeten“ — trachtten te onderscheppen.

Hoe moeten we die ondernemingen — dikwijls plundertochten — van de Hawkins en de Raleighs en de Drakes beschouwen?

Tot recht begrip hiervan moeten we ons de toestanden op maritiem gebied in dien tijd goed voorstellen.

Het begrip van de vrijheid der zeeën, welke Grotius in het begin der volgende eeuw zou verdedigen, was nog niet begonnen te dagen in den tijd van Elizabeth.

In de Middeleeuwen lezen we van Englands eersten grooten dichter, Geoffrey Chaucer, die een tijdlang in diplomatieken dienst was, dat hij in 1372 met twee andere gezanten door Koning Eduard III naar Genua wordt gezonden, om daar te onderhandelen over de aanwijzing van een Engelsche haven, waarin de Genuesche schepen zouden kunnen komen zonder overlast. De zee was een soort van jachtterrein, waarin degene, die zich er op waagde, beurtelings — al naardat de omstandigheden hem gunstig of ongunstig waren — de positie van jager of wild kon komen in te nemen, en als men veilig wilde binnenvallen in de haven zelfs van een bevriend land, dan was het noodig een en ander vooraf bij verdrag te regelen.

Hoewel de toestand in de eeuw van Elizabeth in dit opzicht wel verbeterd was, waren er toch nog veel van die oude opvattingen blijven hangen. Het „vuistrecht“ — de toestand dat ieder, individueel, het „recht“ in eigen handen nam — was door de lofwaardige pogingen van de Kerk, door stedenbonden als de Hanze en daarna door de opkomende macht der vorsten, op het land hoe langer hoe meer terug gedrongen, maar ter zee heerschte het nog veelszins: nog in Elizabeths tijd werd het als rechtmatig beschouwd, dat eigenaars van schepen, die overlast hadden ondervonden van schepen van andere naties, hun schade gingen verhalen op onderdanen van die naties, om het even of die er zelf schuldig aan waren of niet.

Nu eischten de Spanjaarden Amerika en de Amerikaansche zeeën op als hun rechtmatig eigendom. Frans I had in zijn oorlogen met Karel V kaperbrieven uitgegeven om de Spanjaarden in Amerika te verontrusten, en toen die oorlogen ten einde en Frans en Karel ter ziele waren, en ook Filips II na den vrede van 1559 met Frankrijk uiterlijk in vrede leefde, gingen die Fransche kapers, nu feitelijk naar onze begrippen doodgewone zeeroovers geworden, toch met hun bedrijf voort. Het idee bestond, dat wat in Europa gold, op de wijde zeeën, inzonderheid daarginds bij en

4) Het zou ons te ver voeren om te onderzoeken of de uitdrukkingen „transcendentaal bewustzijn“ e.d. hier goed gebruikt zijn. Berdjajew bedoelt, om het eenvoudig te zeggen, een „bovenmenselijke“ bewustzijn, dat de bron der zuivere waarheid is, en haar inhoud bepaalt. De transcendentale waarheid is bij hem zooveel als de „goddelijke waarheid“.

1) De voorafgaande opstellen werden geplaatst in den 15en jaargang van ons blad.

vooral aan kracht hadden ons stand, eigen

En nu d de Bloedig in zijn gro makt. Spa van hun p Protestan naar avon pansie de rijk de zee wereld, do baarljker gaf — was land? hun koni de heersch betrekkelj en plunder zeeën, ook in vrede n wen als e volk en ge tusschen Want zo lijke pirate heid en v lisme en waardige toek verk komst me Treslong, nauwe zee Willem v in oorlog van Hspa tijd had ge meestal v De Enge — straks met neven stichting v wettheid te vaster wedervoer Maar hi

ZEN

Wij zijn worsteling word dez In het g een groot Toch is ha en daar h door het v optreedt belijdenis beweging het heil De strij spitsen. Zending dit direct De Prot en zij spar wordt de het spel s de Protest nen. Dat

Wij wil ken. Zeke dat de ge ginsel der door God enkele zee uitgebreid Zendingsv pen, sprec Maar a het ideaa gelijk ver king van wj zullen zijn. Wan gedaan, c het bewu een ieder hij bewus weldige t dragen.

Dan ee ding gesp door alle voor hoof Dat hoe